SINT JACOBSPLAATS, VERDICHTING IN ROTTERDAM

Waar voor de oorlog het hart van de stad Rotterdam lag, rondom het riviertje de Rotte, ligt nu nog veel onbebouwde ruimte. Het architectenbureau Hoogstad, Weeber, Schulze en Van Tilburg maakte in samenwerking met de gemeente een verdichtingsplan voor het huidige oostelijk stadscentrum. Met de realisering er van is men inmiddels begonnen. Het eerste project op de Sint Jacobsplaats omvat ruim 300 woningen, waarvan de bijzondere vormgeving geïnspireerd is door de specifieke ligging aan het water.

In geen van onze grote steden werd na de tweede wereldoorlog zoveel gebouwd volgens de opvattingen van de Nieuwe Zakelijkheid als in Rotterdam. Geen wonder overigens. Functionalisme en zakelijkheid konden gemakkelijk uitgelegd worden als constructief zuiver en economisch verantwoord bouwen. Dit sprak wel aan in een stad die grotendeels in puin lag, waar een groot woningtekort heerste en de industrie niet meer kon functioneren. Toch heeft het grote publiek nooit de resultaten van de praktische functionalistische architectuur en stedebouw met open armen ontvangen. Integendeel. Juist in Rotterdam, waar het functionalisme zo'n grote invloed heeft gehad is de reactie, in de vorm van vraag naar kleinschaligheid, erg groot. De kritiek op het functionalisme is bekend: uniformiteit, grootschaligheid en monotonie. Rotterdam is een stad van de middelmaat geworden, meent de stedebouwkundige J. Hoogstad. Het grote ontbreekt er evenzeer als het kleine. Een ander belangrijk gevolg van de functionalistische wederopbouw zijn volgens hem de gaten in het stedelijk gebied; de open ruimten. Rotterdam zwemt in de ruimte. De straten zijn er breder dan de pleinen. Er ligt in Rotterdam 20 ha. aan gaten,

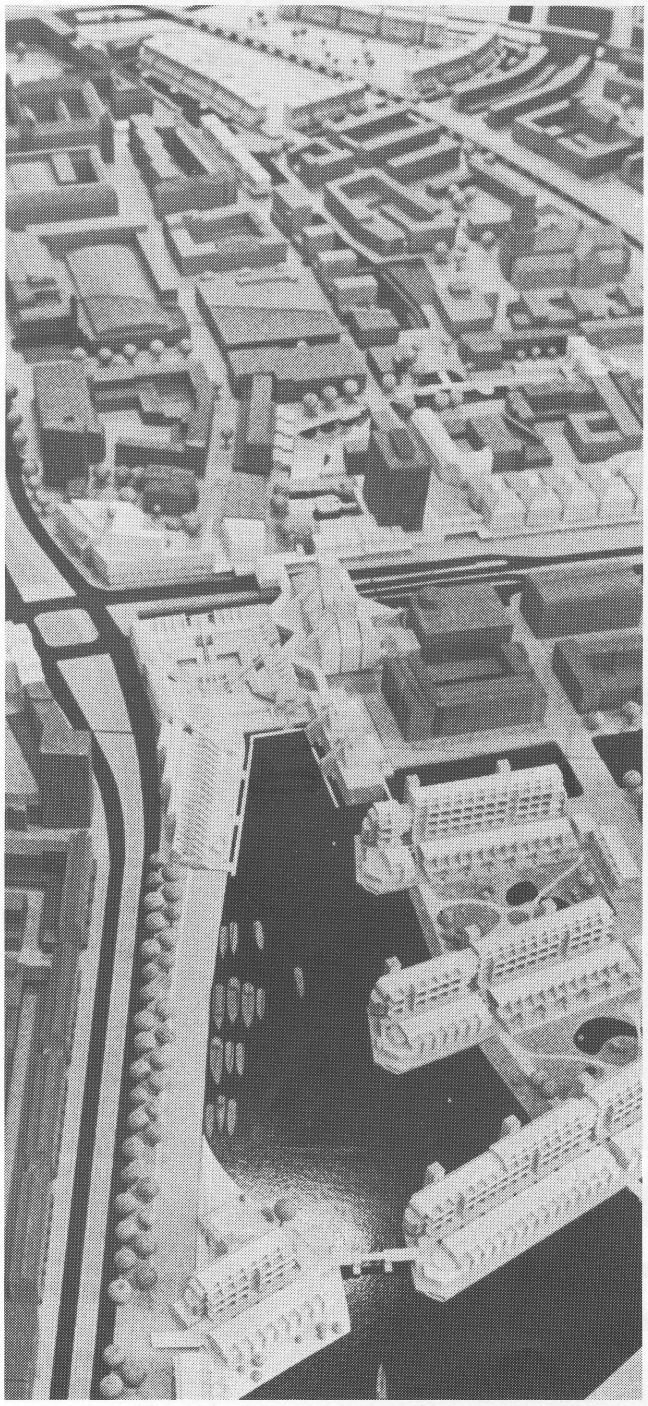

Maquette van het Waterverband. Helemaal bovenin de Sint Jacobsplaats. Centraal ligt het Wereldhandelscentrum.

Situatieschets

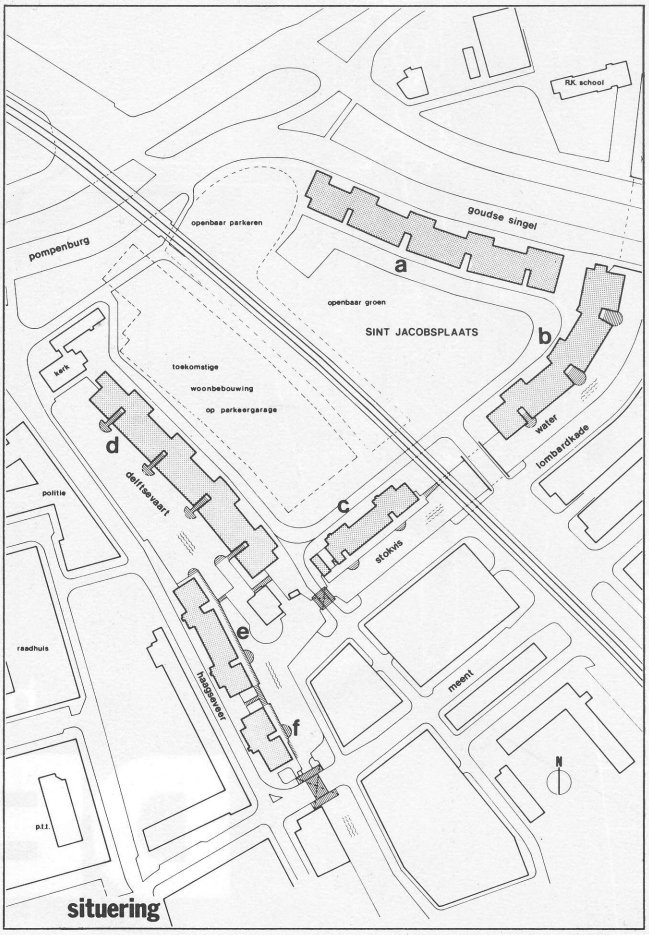

Oude situatie. Zicht over de Delftsevaart.

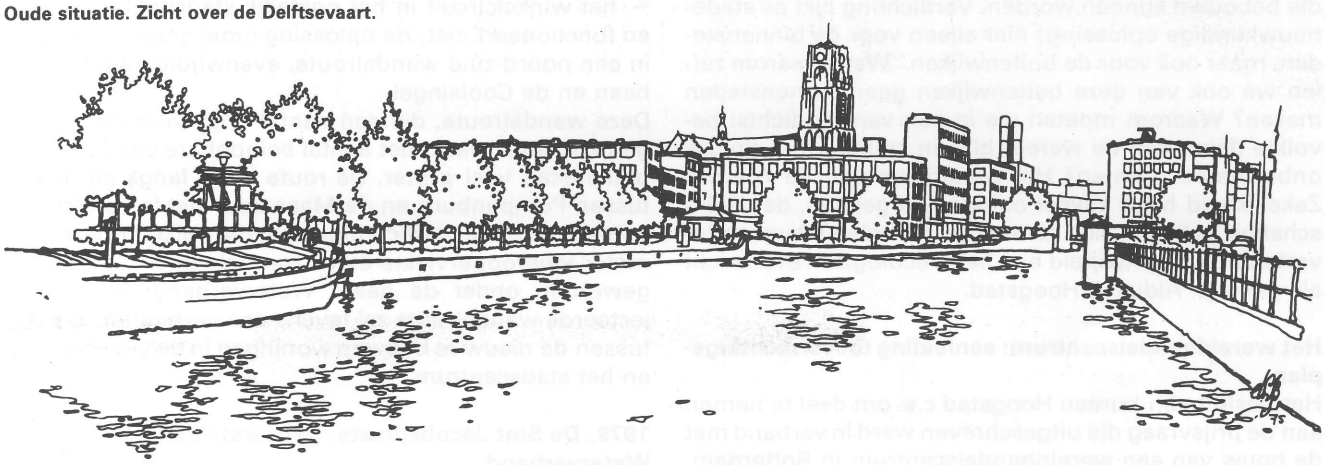

Ontwerp voor de bebouwing langs het water

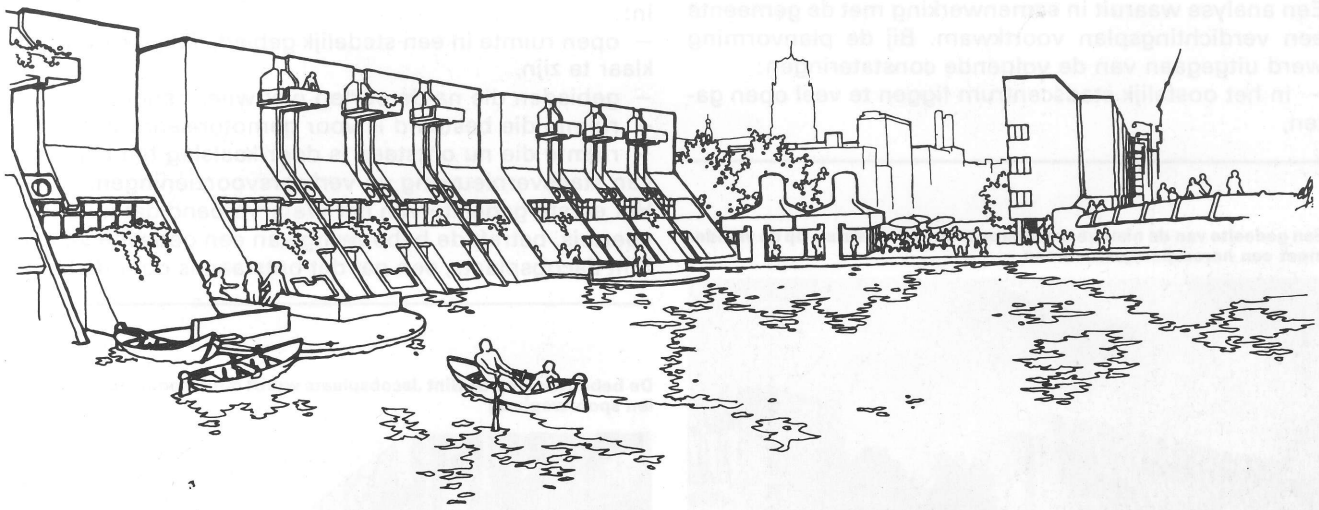

De Sint Jacobsplaats is eerst langs de rand bebouwd

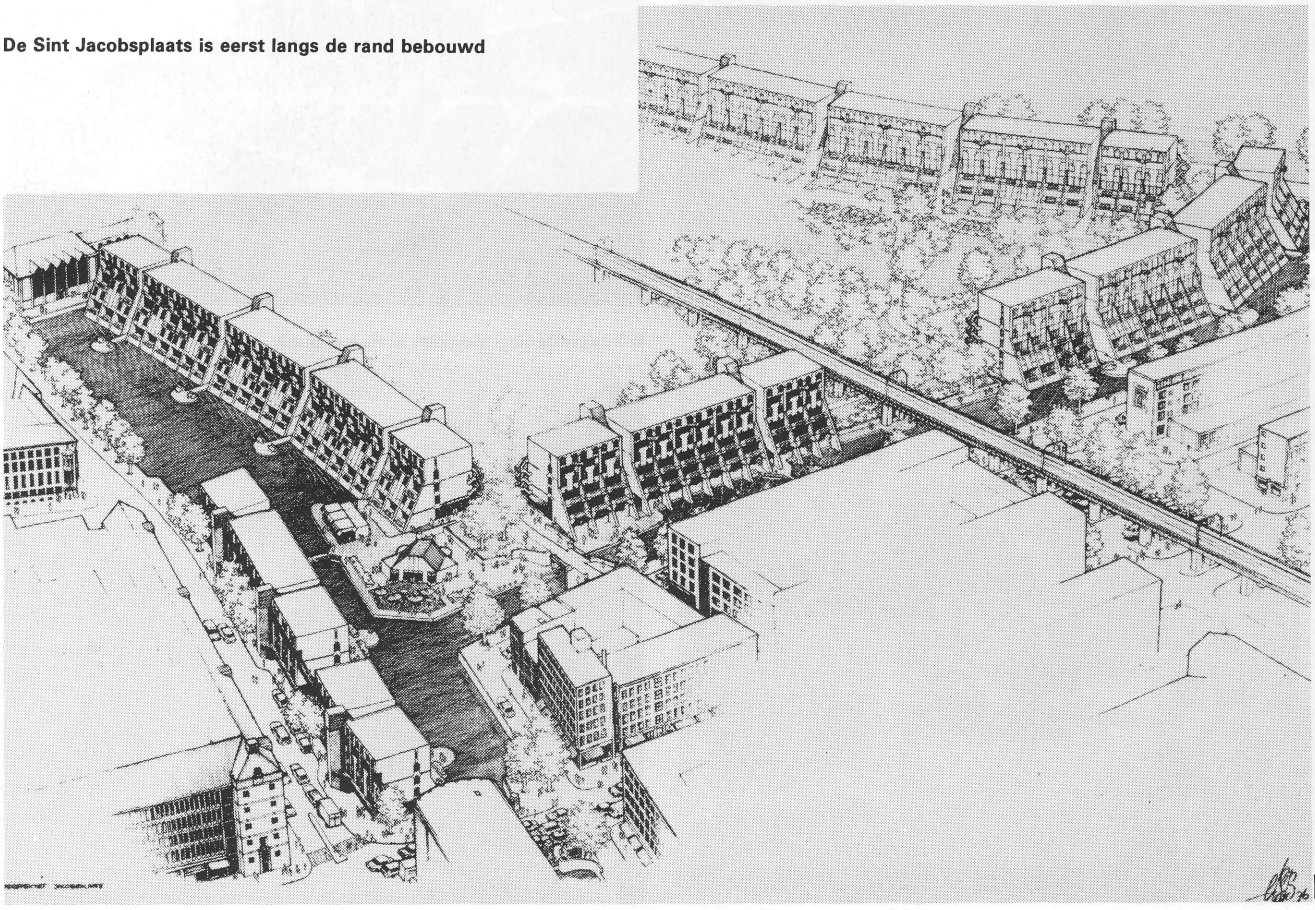

die bebouwd kunnen worden. Verdichting lijkt de stedebouwkundige oplossing; niet alleen voor de binnensteden, maar ook voor de buitenwijken. 'Want waarom zullen we ook van deze buitenwijken geen binnensteden maken? Waarom moeten we in een van de dichtst bevolkte delen van de wereld blijven smijten met zinloze onbestemde ruimten? Het sectarisme van de Nieuwe Zakelijkheid heeft zoveel oningevuld gelaten, dat kleinschalige poliepen zich als nuttige parasieten kunnen invreten met ongetwijfeld een beter ecologisch evenwicht als gevolg.' Aldus J. Hoogstad.

Het wereldhandelscentrum: aanleiding tot verdichtingsplan

Het besluit van bureau Hoogstad c.s. om deel te nemen aan de prijsvraag die uitgeschreven werd in verband met de bouw van een wereldhandelscentrum in Rotterdam, vormde aanleiding tot een analyse van het gedeelte van de binnenstad, waarin dit bouwwerk moest verrijzen. Een analyse waaruit in samenwerking met de gemeente een verdichtingsplan voortkwam. Bij de planvorming werd uitgegaan van de volgende constateringen:

– in het oostelijk stadscentrum liggen te veel open gaten,

Een gedeelte van de nieuwe wandelroute langs het water. Op de vlonder moet een horecapaviljoen komen.

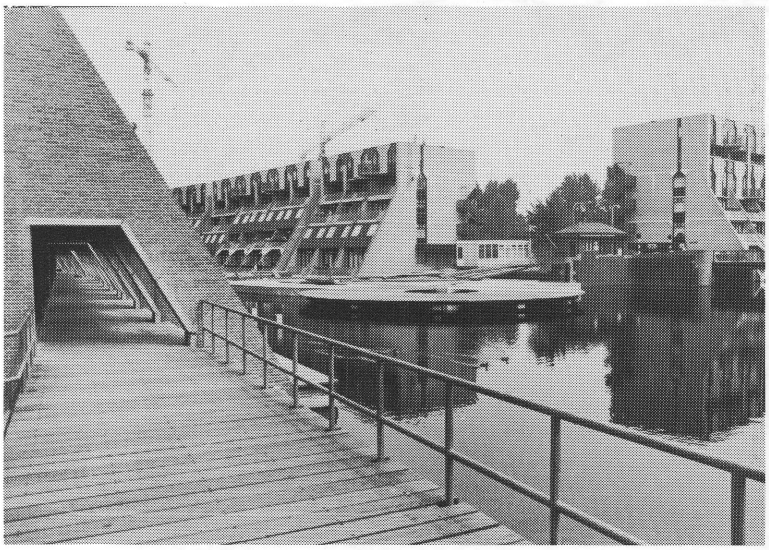

Nieuwe situatie. Augustus 1979

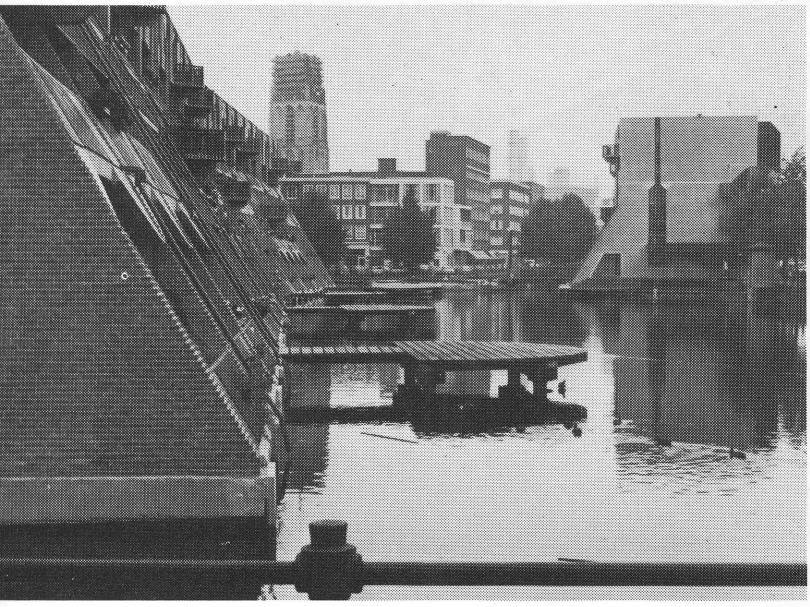

– het winkelcircuit in het oostelijk stadsdeel is te lang en functioneert niet; de oplossing moet gezocht worden in een noord-zuid wandelroute, evenwijdig aan de Lijnbaan en de Coolsingel.

Deze wandelroute, die een aantal oost-west verbindingen kortsluit, maakt het aantal beloopbare circuits in de binnenstad veel groter. De route loopt langs de Rotte, tussen Pompenburg en de Maas door het te verdichten gebied. Het hele verdichtingsplan, dat 160.000 vierkante meter vloeroppervlakte extra zou opleveren, is bekend geworden onder de naam Waterverband. De geprojecteerde wandelroute zal tevens een verbinding leggen tussen de nieuw te bouwen woningen in de Leuvehaven en het stadscentrum.

1979; De Sint Jacobsplaats: het eerste gedeelte van het Waterverband

De open ruimten in Rotterdam die in aanmerking komen om bebouwd te worden kunnen onderverdeeld worden in:

– open ruimte in een stedelijk gebied, dat geacht wordt klaar te zijn,
– gebieden die na de oorlog niet weer bebouwd zijn,
– ruimte die bestemd is voor gemotoriseerd verkeer,
– ruimte die nu ontstaan is door kaalslag ten behoeve van stadsvernieuwing en verkeersvoorzieningen.

Het eerste gedeelte van het Waterverband dat nu uitgevoerd is, betreft de bebouwing van een gedeelte van de Sint Jacobsplaats, een gat dat ontstaan is door de bom-

De bebouwing op de Sint Jacobsplaats wordt doorsneden door een stalen spoorwegbrug

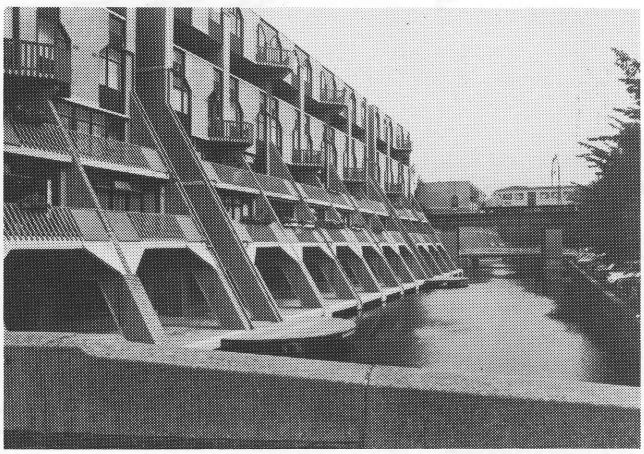

Is integratie nog mogelijk in Rotterdam?

bardementen van mei 1940. Daarvoor lag op deze plaats de Rotterdamse 'Kalverstraat'. Dat bebouwing van deze open ruimte zo lang op zich liet wachten had twee oorzaken. Ten eerste bestond er onzekerheid over het traject van de spoorwegverbinding die het terrein doorkruist. Ten tweede werd de ruimte vrij gehouden voor zogenaamde city-functies. De laatste tijd breekt het inzicht door dat hier ook het wonen toe behoort. Op de Sint Jacobsplaats zijn nu 301 premie-huurflats van verschillende typen en grootte gebouwd. Tussen de zes woongebouwen door loopt een gedeelte van de nieuwe noord-zuid wandelroute. Om deze route ter plekke aantrekkelijker te maken zijn er ook plannen voor terrasjes, bloemenschuiten, promenades langs het water in combinatie met een aantal vis- en aanlegsteigers en een horecapaviljoen op een grote vlonder in de Delftse Vaart. In een aantal woongebouwen is op de begane grond ruimte voor bedrijfjes, kantoortjes en winkeltjes. In Rotterdam vindt men nu dus de bijzondere functiemenging van vissen en winkelen.

Woningen aan het water

De 301 woningen en 32 bedrijfsruimten zijn grotendeels aan het water gelegen. Oorspronkelijk was het de bedoeling het middengebied op te vullen met kantoorruimte voor gemeentelijke diensten. Later is deze bestemming gewijzigd en inmiddels is men begonnen met de bouw van nog eens 194 woningen op een parkeergarage. De bebouwing voor het middengebied is door een ander architectenbureau ontworpen. De kans bestaat dat ze een totaal ander karakter krijgt dan de randbebouwing langs het water, ontworpen door bureau Hoogstad c.s. Deze hebben zich duidelijk laten inspireren door de bijzondere ligging. De opvallende vormgeving was voor ons aanleiding om met de ontwerpers Hoogstad en Van Tilburg te gaan praten. 'Als je aan de rand van het water staat, wat doe je dan? Je helt onwillekeurig iets achterover en je zakt door je knieën' aldus Hoogstad. Hieruit is de idee van de woningen met een knik voortgekomen. De woonblokken langs de Goudse Singel liggen weliswaar niet aan het water, maar na rijp beraad heeft men besloten ook hier dezelfde vormgeving toe te passen. De verbreding van de basis biedt ruimte voor grote balcons op de eerste en tweede verdieping en een terras of een beschutte tuin op de begane grond.

De verbreding leidt er wel toe dat de woongebouwen een erg statisch karakter krijgen. Aan het water is dit een passende bebouwing omdat het altijd beweeglijke water het harde statische verzacht. Daar waar de verbreding niet aan het water ligt, maakt het geheel een tamelijk zware indruk. Dit is het gevaar van het repeteren van een vorm, die geïnspireerd is op een bepaald gegeven op een plaats

Een passende vormgeving aan het water

Het statische karakter van de bebouwing wordt verzacht door de beweging van het water

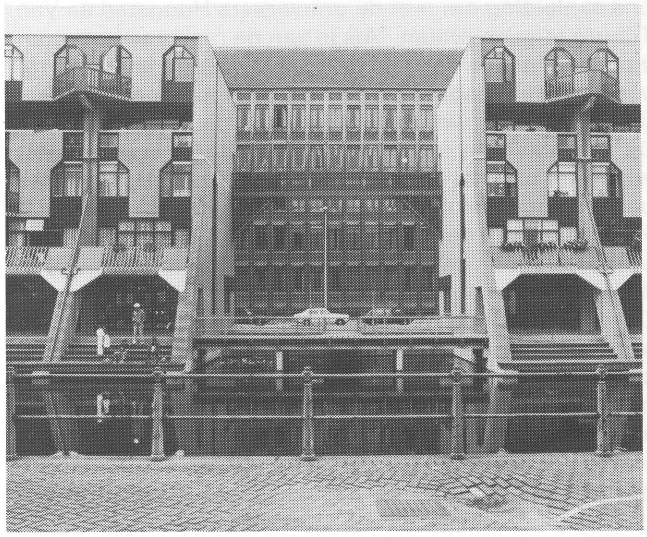

Op andere plaatsen maakt dezelfde vormgeving een nogal harde indruk.

waar dit gegeven niet aanwezig is. Hetzelfde signaleren we bij de achterwanden van de complexen. Deze worden qua vormgeving grotendeels bepaald door de nogal fors uitgevallen liftschachten en trappehuizen. Langs de Goudse Singel, maar vooral langs het Haagseveer, past een dergelijke bebouwing uitstekend in het stadsbeeld. Op andere plaatsen in het complex maakt een dergelijke vormgeving een wat zware, harde indruk. Overigens is de bebouwing tussen de Delftse Vaart en het Haagseveer een uitstekend voorbeeld van verdichting. Er is niet al-

Onder: Grenzend aan een minimaal tuintje is dezelfde vormgeving 'geen architectuur om van achterover te vallen'

Een passende gevel langs het Haagse Veer

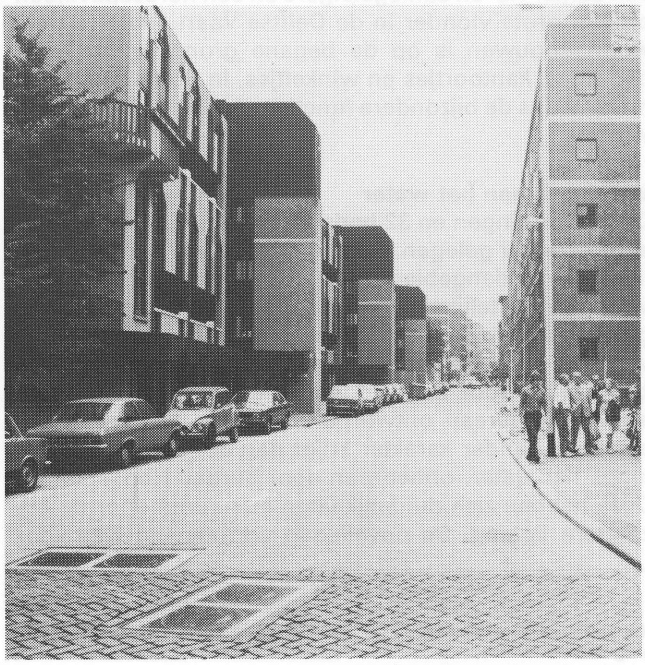

leen ruimte gewonnen; de nieuwe bebouwing vormt ook een verrijking van het stadsbeeld. Langs het water is een door de nieuwe bebouwing van de drukke verkeersstraat gescheiden wandelroute langs het water ontstaan. Vanaf sommige punten aan het water bieden de grote balcons boven het water hier en daar een fleurige bloemenrijke aanblik.

Wonen aan de Rotte in Rotterdam

De grote uittocht uit de steden lijkt over zijn hoogtepunt heen te zijn. Sommigen keren zelfs weer terug naar de stad. De nieuwe stedeling heeft er wat voor over om weer in de stad te wonen, merkt Ben Kroon elders in dit nummer op, maar er moet ook iets geboden worden. Blijkbaar is dit de ontwerpers van de woningen op de Sint Jacobsplaats gelukt. Middengroepen, maar ook kunstenaars, die in de stad willen blijven of teruggekeerd zijn bevolken de nieuwe woningen, die hun aantrekkelijkheid moeten verkrijgen door de ligging vlakbij het centrum en aan het water. Verder de grote balcons en misschien de ietwat modieuze vormgeving. De vorm van de kleine balconnetjes op de bovenste verdiepingen herhaalt zich verticaal in de vorm van de ramen. De woningen zijn met donkergele baksteen bekleed, de houten balconhekken zijn blauw en de schuine daken van de trappehuizen donkerrood.

Op een braakliggend terrein tussen drukke verkeerswegen, dat bovendien nog doorsneden wordt door een stalen spoorwegbrug, heeft men toch geprobeerd een aantrekkelijk woonklimaat te scheppen. De omwonenden stonden nogal wantrouwend tegenover de verdichtingsplannen. Men vreesde dat de afstand tussen de woonblokken aan de Lombardkade te nauw zou worden. Men dacht dat de toekomstige bewoners wellicht hun vuil vanaf de balcons in het water zouden gooien e.d. Maar juist aan de Lombardkade is men blijkbaar snel gewend aan de nieuwe bebouwing. De kleur van de balconhekjes van de oude bebouwing is sinds kort aangepast aan de nieuwe bebouwing: blauw en donkerrood. Wellicht toch een tegemoetkomend gebaar aan de nieuwe stedeling.

Met de bouw van deze woningen is een begin gemaakt met de verdichting in dit gebied van Rotterdam. Inmiddels is men op meerdere plaatsen aan het bouwen. De bijzondere vormgeving van dit complex is misschien wel eens ten koste gegaan van een zorgvuldige detaillering. Komt het niet uit de lengte, dan moet het maar uit de breedte komen, zal de opdrachtgever wel gezegd hebben. Maar een brede basis is geen slecht begin voor een stad die gebouwd moet worden op palen.

JANNY RODERMOND
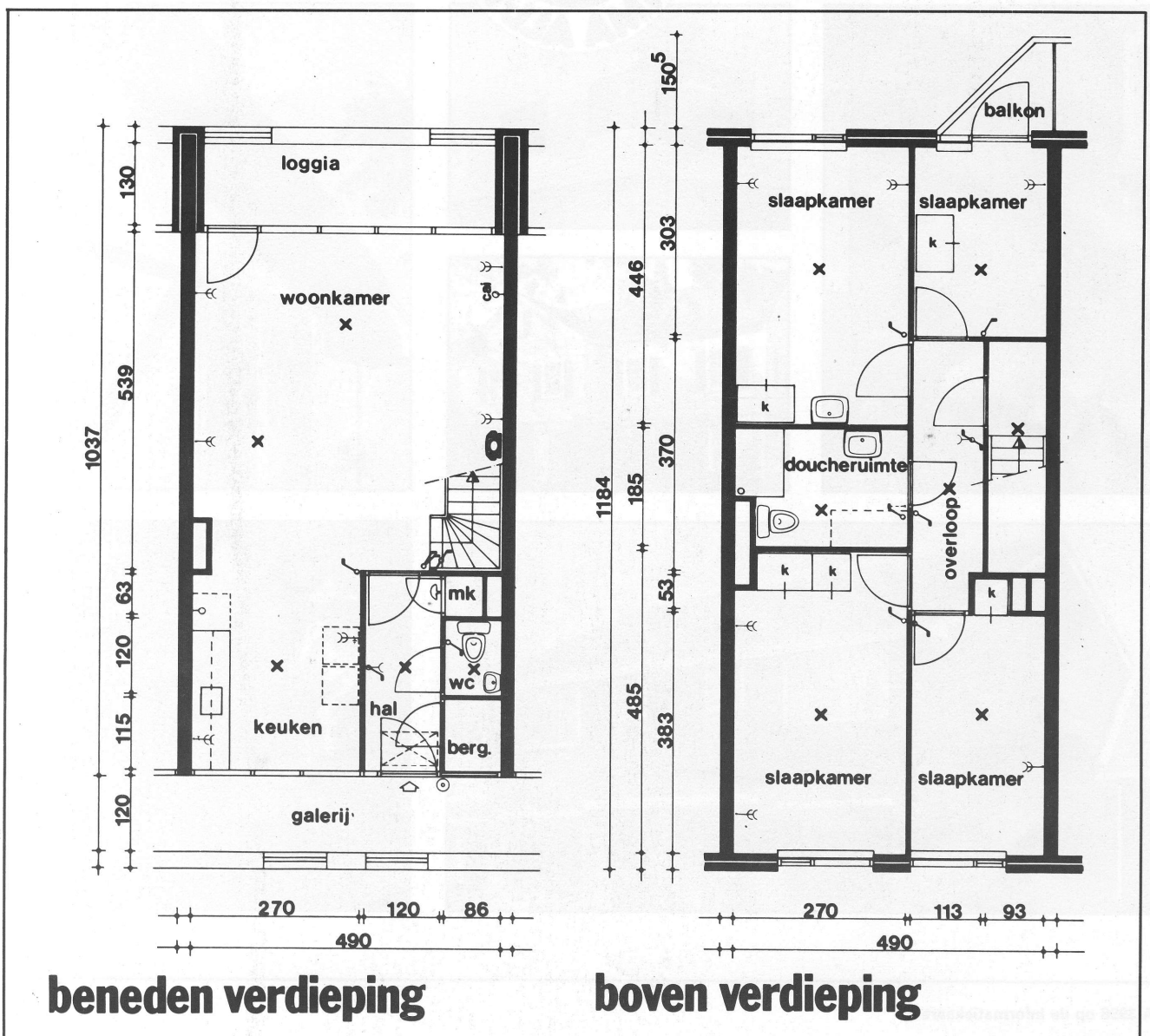
Plattegrond van het meest voorkomende woningtype met een loggia aan het water.